

8. *Dohovir na sotsialistychne zmahannya mizh trudyashchymy m. Poltavy i Kremenchuka na 1946 rik.* (1946). Pryunyato na partiyno-hospodars'komu aktyvi razom z stakhanovtsyamy m. Poltavy 21.II.1946 roku.
9. Shvaychenko [vidp. za vyp.] (1947). *Zobov'yazannya trudyashchykh Kharkova v sotsialistychnomu zmahanni z Kyevom i Dnipropetrovkom po vykonan nyu planiv druhooho roku chetvertoyi p'yatyrichky u vidbudovi ta vporyadkuvanni mist.* Kharkiv: Kharkivs'ke knyzhkovo-hazetne vydavnytstvo.
10. Medved L. I. [pid red.]. (1945). *Rukamy narodu. Patriotychnyy pochyn zhytomyrsiv.* Kyiv: Derzhavne medychne vydavnytstvo.
11. Valuyev V. (1948). *Narodne hospodarstvo Ukrayinkoyi RSR za dva roky pislyavoyennoyi stalins'koyi p'yatyrichky.* Kyiv: Ukrayins'ke vydavnytstvo politychnoyi literatury.
12. Heller Yu. (1948). *Sotsialistychne nahromadzhennya v pislyavoyenni p'yatyrichtsi.* Kyiv: Ukrayin'ke vydavnytstvo politychnoyi literatury.
13. Borzakovsky E. I. (1946). *Hazyfykatsyya horodov USSR. Doklad na Respublykanskom soveshchannyi rabotnykov kommunal'no-zhylyshchnoho khozyaystva USSR.* Kiev: Mynysterstvo kommunal'noho khozyaystva USSR.
14. B. Yampol's'kyu [upor.]. (1946). *Vsya krayina vidbudovuye Dniprohes.* Kyiv ; Kharkiv: Ukrayins'ke vydavnytstvo politychnoyi literatury.
15. Klymushev V. (1946). *Donbass — vazhneyshyy trudovoy front nashey Rodyny.* Stalyno: Stalynskoe oblastnoe knyzhno-hazetnoe yzdatel'stvo.
16. Hordeev S. (1947). *Hymn trudu. Stykhy.* L'vov: Radyans'kyu pys'mennyk.

Надійшла до редакції 14 жовтня 2024 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 050.48Український журнал(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.12(341).41-45

Наталія Лоцинська,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця
відділу інформаційно-комунікаційних технологій
Інституту інформаційних технологій НБУВ,
e-mail: loschynska@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5863>

"Український журнал": 200 років від дня виходу у світ*

"Український журнал" виходив упродовж 1824—1825 рр. як своєрідне продовження "Українського вестника". Загалом побачило світ 48 номерів загальним тиражем 600 примірників. Видання не мало чіткого спрямування, відрізнялося дуже розмаїтою, навіть строкатою, тематикою. На його сторінках поєднувалися педагогічні, науково-літературні, етико-релігійні, етнографічні, мистецькі й історичні матеріали. Зокрема, знаходимо дописи про новітні філософські та наукові теорії, відкриття в різних галузях науки й техніки, матеріали з історії. Особливу увагу редколегія приділяла оглядам у царині мистецтва світу й України, етнографічним описам, відомостям про освіту на Слобожанщині, подіям громадського та культурного життя.

Редактором "Українського журналу" ректор Харківського університету спочатку призначив П. Гулака-Артемівського. Однак через слабе здоров'я він відмовився від посади, і його

замінили молодим ад'юнктом Харківського університету О. Склабовським: "Видавець журналу дотримувався просвітницької ідеології, прагнучи задовольнити потреби читача передусім в "корисному і приємному". Водночас зміст публікацій передбачав поширення романтичних і релігійно-містичних впливів у суспільстві. З журналом пов'язаний подальший розвиток вітчизняного літературознавства, критики, бібліографії" [5, с. 221].

У першому номері в колонці "От редактора" О. Склабовський зазначав: "Для жителя України как ни занимательны русские журналы, но они с большею охотою читали бы такие, что принадлежат собственно Украине" [6, с. 3]. І далі сформулював мету видання: "Главная цель украинского журнала есть распространение понятий о благочестии и христианских добродетелях, расширение вкуса к отечественной словесности и других искусств и наук" [6, с. 3]. Очевидним було

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2024. № 11. С. 51—52.

і просвітницьке спрямування журналу, адже в той період грамотною була доволі незначна частка населення, ще менша — цікавилася періодичними виданнями: "Простой народ не читает журналов, не имеет о них понятия, следственно и любить не может. Но понятия не могу, отчего многие из наивысшего сословия до сего времени не могут подружиться с периодическими изданиями" [6, с. 5].

О. Склабовський розробив програму журналу, що охоплювала такі розділи:

1. Історичні події, відкриття в науці, твори мистецтва, матеріали про досягнення сільського господарства, торгівлі, промисловості України;

2. Прозова творчість.

3. Поетична творчість.

4. Різне.

На практиці окремі з цих пунктів було значно розширено, а деякі, навпаки, максимально звужено. Їх доповнили дослідження з філософії, морально-етичні повчання, переклади художніх творів, архівні матеріали, політичні новини тощо. Водночас декларовані студії з української історії не було втілено в життя: "Сер ед науко вих кіл користувався "Украинский журнал" атестацією ліпшого в ті часи наукового органу. Та в 1825 припинив своє існування. Це був час, коли реакція на чолі з князем Голіциним розправляла свої крила" [7, с. 44—45].

О. Склабовський задумував "Украинский журнал" як наступника "Украинского вестника" — літературно-мистецького часопису, що виходив при Харківському університеті у 1816—1819 рр. за ініціативою І. Срезневського: "Некоторые читатели хотели, чтобы все книжки журнала были наполнены известиями только об Украине. Но этого нами не было обещано. Все пьесы (статті. — Л. Н.), до сего времени напечатанные в У. Ж. есть произведения Украины. А сего уже довольно, чтобы выходящий в Украине журнал назывался украинским" [8, с. 322]. Важко зрозуміти, що мав на увазі О. Склабовський під словами "произведения Украины".

Для визначення тематичної спрямованості матеріалів "Украинского журнала" ґрунтовно проаналізовано публікації та створено їх класифікацію:

1. *Морально-етичні, релігійно-повчальні статті.* Більшість — без зазначення автора. Є припущення, що ці матеріали, вочевидь, належать перу головного редактора ("О гордости и смиренности", "О признательности", "Благотворение", "О покаянии", "Наставления Зосима ученику" тощо).

2. *Освіта та навчальні заклади* ("О Харьковском обществе наук", "До какой степени может простираться влияние училищ", "Речь перед началом курса учеников Курской гимназии", серія "О состоянии просвещения в Харькове", "Об испытаниях в Слободско-Украинской губернской гимназии", серія "О Харьковском Институте благородных девиц" тощо).

3. *Художня література* (поетичні твори та мала проза О. Склабовського, П. Гулака-Артемовського, О. Дуніна-Борковського, Ю. Райдаровського, М. Чернявського, В. Раєвського, О. Попова, С. Бащинського, Є. Познанського, М. Градовського, І. Кулжинського та ін.).

4. *Літературознавство* (О. Склабовський "Разбор оды, выбранной Ломоносовым из Иова", "О пользе и цели поэзии", "О поэзии и красноречии", "Мнение о древних писателях"; Токарев "О ложных мнениях относительно поэзии и красноречия"; І. Кулжинський серія "Некоторые замечания касательно истории и характера малороссийской поэзии").

5. *Переклади з європейських та античних авторів:* Цицерона, Тіта Лівія, Веллея Патеркула, Юзефа Галлера, Альфонса де Ламартіна, Горация, Фрідріха Шлегеля тощо.

6. *Правознавство* ("Нечто о праве собственности").

7. *Історія* ("О сожжении Архимедом римского флота", серія "Малороссийская старина" тощо).

8. *Красназнавство* ("Описание города Феодосии", "Краткое описание Императорского Никитского сада", "Описание Кременчуга", "Описание Гадяча", "Описание Брянска").

9. *Астрономія* (серія "Об астрономии", "О луне").

10. *Філософія* ("Философия, основанная на религии").

11. *Новини* (місцеві, загальнодержавні, закордонні).

12. Відділ невеличких статей, що стосувалися *сільського господарства, домоведення, промисловості, торгівлі, популярної медицини* тощо.

Якщо розглядати кількісні показники, то найбільше місця на шпальтах журналу було відведено творам релігійно-повчального й містичного спрямування. Такий розподіл матеріалів був зумовлений як віяннями часу, так і особистими вподобаннями О. Склабовського. Як зауважує І. Михайлин, у той період Міністерство освіти Російської імперії перебувало під постійним кураторством церкви й було реформовано в Міністерство духовних справ і народної освіти:

"Северина Осиповича Потоцького, людину високоосвічену, з європейським масштабом мислення, на посаді Попечителя Харківської навчальної округи в 1817 році замінив з волі імператора таємний радник Захар Якович Корнеєв, відомий як прихильник релігійної доміанти в народній освіті. У 1822 році на цю посаду призначено дійсного статського радника Єгора Васильовича Корнеєва, однофамільця попередника, який, однак, продовжував його політику" [9, с. 71].

На думку І. Лосієвського, посилення реакції наприкінці царювання Олександра I і релігійно-містичні захоплення О. Склабовського негативно позначилися на тематичному спрямуванні журналу [10], про що свідчить аналіз його контенту. Однак не слід вважати видання осередком містики й забобонів, адже на його шпальтах також побачили світ цікаві наукові праці з природничих і суспільних наук. Розглянемо докладніше матеріали з українки.

Дослідники історії української журналістики наголошують на непересічному значенні та науковій цінності циклу статей І. Кульжинського "Некоторые замечания касательно истории и характера малороссийской поэзии" [11]. На думку Г. Самойленко, І. Кульжинський був плідним письменником, співпрацював із багатьма журналами, в яких публікував вірші, повісті й романи, драматичні твори. У 1827 р. окремим виданням у Москві вийшла його етнографічна повість "Малороссийская деревня", що надавала уявлення про побут і звичаї українського села, передані у традиціях сентименталістів. Водночас соціальні проблеми українського села письменника не цікавили [12]. Зазначена праця однією з перших стверджувала історичну цінність і високі естетичні властивості українських народних пісень. Міркування автора щодо української мови ґрунтуються на доведенні її переваг перед німецькою, французькою та іншими мовами Європи. І. Кульжинський надавав українській мові високу оцінку, яка здебільшого базувалася на емоційному замилюванні: "Малороссийский язык, помня свое почтительное происхождение, до сих пор сохраняет свои прекрасные качества. Прислушайтесь к малороссийским песням, какая величественная простота в выражении чувств! Какое близкое и живое изображение природы!" [11, № 3, с. 181].

Публікації, присвячені природничим наукам, також було репрезентовано на шпальтах "Украинского журнала", хоча і в незначній кількості. Це, зокрема, серія статей П. Затеplinського "Про астрономію", Г. Гірзеля "О луне".

Варта уваги серія публікацій архівних матеріалів під назвою "Малороссийская старина". У низці цих матеріалів оприлюднено документи Війська Запорізького з підписом Б. Хмельницького, листи П. Апостола, листи та записки О. Безбородька тощо.

Значна частина статей в "Украинском журнале" належить його редакторів О. Склабовському. Ці публікації можна поділити на три групи:

- морально-етичні;
- науково-освітні;
- літературознавчі.

Оскільки автор був викладачем, більшість матеріалів мала освітній характер і була призначена студентам. Значною проблемою є брак прізвищ авторів під великою кількістю публікацій, що призводить до підміни фактажу здогадками, тому важко достеменно визначити кількість статей, які належали перу О. Склабовського.

З поезії було опубліковано чотири вірші декабриста В. Раєвського, кілька творів О. Склабовського, П. Гулака-Артемівського, В. Дуніна-Борковського, Ю. Райдаровського, О. Попова, Н. Савостьянова, С. Башинського, Є. Познанського та ін. Багато авторів були маловідомими і на той час, і нині; про окремих дописувачів взагалі важко відшукати будь-яку інформацію.

Художню прозу в журналі була репрезентовано доволі однобічно, адже редакція віддавала перевагу перекладам з античних та європейських авторів: Ламартина, Горація, Цицерона, Тіта Лівія, Веллея, Патеркула, Шлегеля.

Підвищену популярність мали прозові твори І. Вернета, що були типовими зразками ліричної прози. З одного боку, вони помітно наслідували швейцарську філософсько-літературну школу, передусім вчення Ж. Ж. Руссо, з іншого — доволі популярну на той час "Сентиментальну подорож" Л. Стерна. Як зазначав І. Михайлин, "його стиль і поетика лишилися такі самі, як і у творів, опублікованих в "Украинском вестнике". Сентименталізм, орієнтація на "Сентиментальну подорож" Лоренса Стерна, подорожні замальовки в дусі теорії "мальовничої прози" Р. Гонорського, роздуми з приводу побаченого чи почутого, асоціативно прив'язані до нього, перенасиченість творів цитатами з античних та новітніх класиків для забезпечення авторитетності власних ідей і поглядів — усе це залишається визначальним для есеїстики І. Вернета в "Украинском журнале" [9, с. 122].

"Украинский журнал" виходив російською мовою, як і решта тогочасної періодики, яку

видавали на території імперії. Однак цей факт жодною мірою не применшує якості публікацій та значення часопису, адже в той період російська була літературною мовою імперських письменників, відповідно, й української інтелігенції. Водночас слід визнати, що у XIX ст. значно зросла кількість українців, які працювали для розвитку російської культури.

Отже, і за місцем виникнення, і за автурою, і за настановами до збереження української старовини, і за публікаціями про цінність української мови є підстави вважати "Украинский журнал" важливим елементом українського культурного процесу.

Висновки. Видання "Украинского журнала" (1824—1825) безпосередньо пов'язано з одним із найстаріших університетів України — Харківським. Підґрунтя випуску часопису становив досвід попередників — перших російськомовних пресодруків на східних українських землях, як-от "Харьковский Демокрит", "Украинский вестник", "Харьковский еженедельник", "Харьковские известия". Ці періодичні видання підготували основу для зародження й становлення українських фахових часописів, що побачили світ у 1860-х рр.

Оцінюючи значення "Украинского журнала" для розвитку української преси та суспільства на теренах Російської імперії початку XIX ст., слід враховувати, що він був характерним друкованим

органом своєї доби та мав як позитивні риси, так і недоліки.

До недоліків видання відносимо такі:

- 1) російськомовність;
- 2) орієнтація на тогочасні смаки й літературну моду;
- 3) значна кількість релігійно-містичних творів;
- 4) обережність в українських симпатіях (жодного українського тексту чи праць з історії України не було опубліковано, оскільки редколегія мало цікавилася українством як таким).

До переваг "Украинского журнала" належать такі:

- 1) став осередком для демонстрації творчих потужностей (і художніх, і наукових) університетського Харкова;
- 2) друкував твори невідомих авторів із провінції, про що свідчать публікації з Чугуєва, Охтирки, Ізюма;
- 3) віддзеркалював загальний стан суспільства в Росії на початку XIX ст., зокрема й ставлення до українства;
- 4) публікації сприяли розвитку галузей естетики, теоретичного літературознавства, етнографії, краєзнавства;
- 5) редколегія опікувалася духовним розвитком Слобожанського краю, виявляла талановитих, активних діячів, готових докласти зусиль до розвитку української науки й літератури.

Список бібліографічних посилань

1. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917—1991) : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 174 с.
2. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. Київ : Дніпро, 1993. 447 с.
3. Склабовский С. О состоянии просвещения в Харькове. *Украинский журнал*. 1824. № 13. С. 49—56.
4. Черниш О. О., Луговенко М. М. Характерні особливості розвитку харківської журналістики на початку XIX століття. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/7321/7298>.
5. "Украинский журнал". *Енциклопедія історії України*. Т. 10. С. 221. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>.
6. Склабовский С. От редактора. *Украинский журнал*. 1824. № 1. С. 2—5.
7. Животко А. Історія української преси : навч. посіб. для студ. журналістики вищ. навч. закл. / М. Тимошик (упоряд.). Київ : Наша культура і наука, 1999. 368 с.
8. Склабовский С. От редактора. *Украинский журнал*. 1824. № 17. С. 322—326.
9. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX ст. : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 720 с.
10. Лосиевский И. Я. Русская лира с Украины: русские писатели Украины первой четверти XIX века. Харьков : Око, 1993.
11. Кулжинский И. Некоторые замечания касательно истории и характера малороссийской поэзии. *Украинский журнал*. 1825. № 1—3.
12. Самойленко Г. В. Газета "Черниговский листок" Л. Глібова і її кореспонденти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія "Філологічні науки"*. 2010. Кн 1. С. 4—17.
13. Багалеї Д. Заслуги Харьковського університета в деле развития местной журналистики. *Харьковские губернские ведомости*. 1903. № 16. С. 2.
14. Срібняк І. В. Історія журналістики (XVII—XX ст.) : підручник для студентів ВНЗ. Київ : Києво-Могилянська академія, 2013. 264 с.
15. Баранник М., Голобуцький П. Історія преси в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Istorija_presy_v_Ukr.

Nataliia Loshchynska,

PhD of Philological Sciences, Senior Research Associate, Docent,

Institute of Information Technologies,

Vernadsky National Library of Ukraine

"Ukrainian zhurnal": 200 years since the day of publication

The purpose of the article is to trace, using the example of the "Ukrainian zhurnal", the main regularities in the process of the birth of Ukrainian journalism in the conditions of the dominance of Russian imperial culture. The research uses general scientific methods of cognition: inductive, analytical, comparative, generalization of information, historical-narrative method. Thanks to their comprehensive application, it became possible to more thoroughly investigate journal publications of various nature and give them an objective assessment. The scientific novelty consists in the detailed study of the prerequisites for the publication under study, the activities of the editorial board, which contributed to the identification of its positive features and shortcomings. The proposed article gives an idea of the birth of the Ukrainian periodical in the territory of the Slobozhan region, its close connection with the higher educational institutions of that time through the prism of the multifaceted publications of the "Ukrainian zhurnal", which will be 200 years old in 2024. Attention is paid to establishing the classification of articles by thematic direction. On the basis of the then and modern scientific explorations, bibliographic indexes, memoir materials, letters, etc., the author found out the role of the "Ukrainian Journal" in the social, public-political and cultural-artistic life of Ukraine, its significance for the development of the culture of Kharkiv Oblast and Ukraine in general. It was emphasized that for most readers, the magazine was the only way to get acquainted with the achievements of foreign cultures, achievements in some fields of science, views on the political situation in the country and the world. The conclusion is made about the undeniably important role of the magazine in the literary process of the 20s of the 19th century.

Keywords: "Ukrainian zhurnal"; history of journalism; Kharkiv University; literary process; spiritual heritage; periodicals

References

1. Vladymyrov V. M. (2007). *Istoriya ukrayinskoyi zhurnalistyky (1917—1991)* [History of Ukrainian journalism (1917—1991)]. Kyiv: MAUP.
2. Golubenko P. (1993). *Ukrayina i Rosiya u svitli kulturnykh vzayemyn* [Ukraine and Russia in the light of cultural relations] Kyiv: Dnipro.
3. Sklabovskiy S. (1824). O sostoyanii prosveshcheniya v Khar'kove [On the state of education in Kharkov]. *Ukrainian zhurnal*, 13, pp. 49—56.
4. Chernysh O. O., & Lugovenko M. M. (2020). *Kharakterni osoblyvosti rozvytku kharkivskoyi zhurnalistyky na pochatku XIX stolittya* [Characteristic features of the development of Kharkiv journalism at the beginning of the 19th century]. Available at: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/7321/7298>.
5. Ukrainskiy zhurnal. (n. d.). [Ukrainian zhurnal]. *Encyclopedia of the history of Ukraine*, 10, pp. 221. Available at: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>.
6. Sklabovskiy S. (1824). Ot redaktora [From the editor]. *Ukrainian zhurnal*, 1, pp. 2—5.
7. Zhyvotko A. (1999). *Istoriya ukrayinskoyi presy* [History of the Ukrainian Press]. Kyiv: Nasha kultura i nauka.
8. Sklabovskiy S. (1824). Ot redaktora [From the editor]. *Ukrainian zhurnal*, 17, pp. 322—326.
9. Mykhaylyn I. L. (2003). *Istoriya ukrayinskoyi zhurnalistyky XIX st.* [History of Ukrainian journalism of the 19th century]. Kyiv: Centr navchalnoyi literaturi.
10. Losiyevskiy I. Ya. (1993). *Russkaya lira s Ukrainy: russkiye pisateli Ukrainy pervoy chetverti XIX veka.* [Russian Lira from Ukraine: Russian writers of Ukraine of the first quarter of the XIX century]. Kharkov: Oko.
11. Kulzhinskiy I. (1825). Nekotoryye zamechaniya kasatel'no istorii i kharaktera malorossiyskoy poezii [Some comments regarding the history and nature of Little Russian poetry]. *Ukrainian zhurnal*, 1—3.
12. Samoilenko H. V. (2010). Hazeta "Chernyhovskyy lystok" L. Hlibova i yiyi korespondenty [The newspaper "Chernihiv leaflet" L. Glibov's and it's correspondents]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholya. The Philological science series*, 1, pp. 4—17.
13. Bagaley D. (1903). Zaslugi Khar'kovskogo universiteta v dele razvitiya mestnoy zhurnalistiki [Merit of Kharkov University in the development of local journalism]. *Khar'kovskiy gubernskiy vedomosti*, 16.
14. Sribnyak I. V. (2013). *Istoriya zhurnalistyky (XVII—XX st.)* [History of journalism (XVII—XX centuries)]. Kyiv: Kiyev-Mogilyanska akademiya.
15. Barannik M. & Golobuckij P. (2005). *Istoriya presi v Ukrayini. Enciklopediya istoriyi Ukrayini.* Available at: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Istoriya_presy_v_Ukr.

Надійшла до редакції 17 жовтня 2024 року